

2.2a Wigilia na Syberii

1. Polscy zesłańcy na Syberię

- Klęska powstania styczniowego w 1864 r. sprowadziła na polskie społeczeństwo niespotykane wcześniej represje. Na mocy carskiego ukazu o zasadach sądzenia polskich buntowników podzielono ich na pięć kategorii, którym przypisano odpowiednie kary:
 - dowódcy i członkowie władz oraz deserterzy z armii rosyjskiej – kara śmierci,
 - uczestnicy powstania wywierający szkodliwy wpływ społeczny – kara śmierci lub katorga,
 - uczenistcy powstania bez większego wpływu – zesłanie lub oddział karny,
 - osoby pomagające powstańcom – zesłanie lub oddział karny,
 - powstańcy, którzy złożyli broń – kara więzienia
- Na Syberię zesłano ok. 25 tys Polaków. Po dotarciu do Kazania, powstańcy ruszali etapami po kilkadziesiąt kilometrów w stronę Irkucka. Podróż liczyła nawet 3 tys. km. Bogaci mogli opłacić wóz więzienny, jednak większość pokonywała tę drogę pieszo w niezwykle surowych warunkach. Po latach wrócili tylko nieliczni

2. Sybieria w sztuce Malczewskiego

- Losy zesłańców stały się jednym z symboli epoki, powracającym w twórczości poetów i malarzy. Poświęcone im obrazy, zwane cyklami sybiriskimi, malowali Aleksander Sochaczewski, Artur Grottger, oraz Jacek Malczewski.
- Malczewski urodził się w Radomiu w szlacheckiej rodzinie. Rozwijał się w krakowskiej Szkole Sztuk Pięknych pod okiem Jana Matejki. Jego obrazy przedstawiają sceny i motywy historyczne, mają charakter symboliczny.
- Najbardziej przejmującym obrazem ukazującym samotność i cierpienie sybiraków jest *Wigilia na Syberii*. Kontrast między rodzinną tradycją polskiej wigilii a samotnością i ubóstwem zebranych przy stole zesłańców potęguje rozpacz bijącą z płotna. Siedzieli oni przy pustym stole. O dalekiej ojczyźnie przypominały im jedynie okruchy opłatka na kartce listu. Wieczerza jest przepeliona smutkiem. Każdy z jej uczestników przeżywa rozpacz i tęsknotę za domem.

3. Wigilia w polskiej tradycji

- W XIX w. utrwały się zwyczaj wieczerzy wigilijnej złożonej z 12 postnych potraw. Przygotowuje się jaź z produktów symbolizujących obfitość i odrodzenie życia tj. miód, chleb (opłatek), mak i grzyby.
- W XIX w. zaczęła upowszechniać się choinka oraz dodatkowe nakrycie dla niespodziewanego gościa. Do stołu zasiadano po ukazaniu się pierwszej gwiazdy. Po odmówieniu modlitwy i podzieleniu się opłatkami rozpoczynano wieczerzę.

- Śpiewano wtedy kolędy. Ksiądz Michał Mioduszewski wydał zbiór *Pastorałki i kolędy z melodiami*.
- W Europie wigilia uznawana jest za typowo polską tradycję.

4. Ponadczasowy motyw

- Motyw polskich zesłańców na Syberii powracał w polskiej kulturze w czasach trudnych dla Polaków, takich jak okupacja czy okres rządów komunistycznych. Poeta i pieśniarz Jacek Kaczmarski napisał wiersz *Wigilia na Syberii*, dla którego inspiracją był obraz Jacka Malczewskiego. Utwór stał się popularny podczas stanu wojennego, wydano go w drugim obiegu na płycie Pamiątki Przemysława Gintrowskiego.

